

Katona Magda Nasrin [✦]

Afganisztán a proxy háborúk ősmodellje

DOI 10.17047/HADTUD.2022.32.3.33

A tanulmány a proxy háborúk definícióját és történelmi kategorizálását követően az alkalmazott kutatási módszerek komplexitását hangsúlyozva ismerteti azokat. Afganisztán unikális sajátosságainak bemutatását követően rámutat arra, hogy miért tekintjük Afganisztánt a proxy háborúk ősmodelljének, ahol az állam is proxy és a szembenálló nem állami szereplők is proxyk. Bemutatjuk, hogyan válik az ország a régió vetélkedő államainak csatateréből a világpólusok nagyhatalmai nyílt- és burkolt konfrontációjának ütköző zónájává. Konklúzióként levonható, hogy az ország különlegesége és sokszínűségének okán, ahol nincsenek megbízható statisztikák, a kutatás nagy hely- és nyelvismeretet, orientalisztikai, biztonságpolitikai ismereteket igényel, ahol nem lehet számítógépes algoritmussal modelleket generálni.

KULCSSZAVAK: proxy háború, komplex kutatások, nem-állami szereplők

Afghanistan is the Archetype of Proxy Wars

Following the definition and historical classification of proxy wars, this study emphasizes the complexity of the applied methods. It presents Afghanistan's unique characteristics, which explains why the country can be considered the archetype of proxy wars, where the state is also a proxy, and non-state actors are acting against it, which are also proxies. Situations are presented, how the battleground of the competing countries in the region turns into the conflict zone of overt or covert confrontations of the great powers. As a conclusion it can be stated that due to the diversity of the country, where there are no reliable statistics and it is impossible to generate models with a computer algorithm, research requires extensive field and language skills, oriental studies, and security policy knowledge.

KEYWORDS: proxy war, complex research, non-state actors

A proxy háború definíciója

A proxy vagy helyettesítő háború fegyveres konfliktus két állam vagy nem állami szereplők között, többnyire aszimmetrikus hadviseléssel vívott alacsony intenzitású fegyveres konfliktus. amely az ellenségeskedésben közvetlenül részt nem vevő felek

✦ Igazgató, Afganisztánért Alapítvány – director, Foundation for Afghanistan;
afgfound@gmail.com; ORCID: 0000-0001-6151-7589

által szított. Akkor tekintünk egy fegyveres konfliktust proxy háborúnak, amikor közvetlen, hosszútávú kapcsolat van külső szereplők és a konfliktusban részt vevő, harcoló felek között. Ez a kapcsolat többnyire katonai kiképzés, fegyverek, egyéb anyagi támogatás, hírszerzési kapcsolat révén történik. Még ha nyilvánvaló is a proxy kiléte, akkor sem mutatkoznak nyíltan, látensnek maradnak. Az igazi beavatkozó felek sokszor nem is válnak ismertté.¹

A proxy háborúk kategorizálása

A proxy háborúk besorolása széleskörű. A szakirodalom ide sorol régebbi fegyveres konfliktusokat is a történelem során, ám Afganisztán az egyetlen állam, amelynek történelme folyamatosan proxy konfliktusok sorozata napjainkig, így a proxy háborúk ősmodelljének tekintendő.

A proxy fegyveres konfliktusok jellegük szerint a következők lehetnek: háborúk, polgárháborúk, függetlenségi háborúk, fegyveres felkelések (sokszor nacionalista vagy vallási színezettel) krónikus instabilitási övezetek kialakítása alacsony intenzitású konfliktusok permanenciája révén, vagy háborúba provokálás fegyveres összecsapások és terrorcselekmények, mézárások révén. Mindezek igen sokféle formában nyilvánulhatnak meg.

A legismertebb proxy háborúk az indokínai háborúk, a 2022-es orosz–ukrán, az ugandai–tanzániai, továbbá a vietnami háborúk. A polgárháborúkra például szolgálhat az angolai, az etiópiai, a kambodzsai, a libanoni, a mozambiki, a nigériai és a szíriai. Nemzeti felkeléseknek tekinthetők például az ogadeni konfliktus, az ukrajnai donbaszi események. Proxy konfliktus övezetek kialakítása fegyveres összecsapások és terrorcselekmények, mézárások révén történik, mint például az iráni–izraeli proxy konfliktus,² az iráni–szaúdi konfrontációk során tapasztalható. Utóbbira például szolgálnak a kongói vagy a darfúri események.

A proxy hadviselés alkalmazásának *motivációi szerint* is kategorizálható.

Proxy beavatkozást indukál sok esetben a harcoló felek képességeinek aszimmetriája. Bizonyos esetekben a harcoló felek konvencionális katonai ereje között fennálló szignifikáns diszparitás arra készteti a gyengébb felet, hogy a vele szövetséges országoktól igényeljen segítséget. Ezek valamelyike fegyverek, kiképzés, anyagi segítség biztosításán túlmenően fegyveres felkelőket és paramilitáris csoportokat támogat. (Például az arab–izraeli konfliktus során.)

Egyes országok, főleg az úgynevezett liberális demokráciák, katonai fölényük ellenére proxy hadviselésbe bocsátkoznak, ha adófizetőik ellenzik a hagyományos háborút. Ilyen reakció a „Vietnam szindróma” vagy „a terrorizmus elleni háború fásultságának szindrómája”. Ilyen eset volt például az Egyesült Államok részéről

1 Mumford 2013.

2 A közel-keleti, arab–izraeli konfliktust a szakirodalom nem feltétlenül sorolja a proxy konfliktusok sorába, ám egyes elemei ebbe a körbe sorolhatók. A bipoláris világrend idején a Szovjetunió és a szocialista tábor által támogatott balos palesztin szervezeteket, mint *Naef Hawatmeh*, *George Habbas* vagy *Abú Nidál* csoportjai. A konfliktus jelen szakaszában elsősorban az Irán által kivitelezett fedett akciókra, a *Hezbollah*, a *Hamasz* és más szervezetek támogatására gondolunk.

a nicaraguai kontrák támogatása, vagy a szíriai polgárháború (utóbbi esetén a különböző, harcoló felek sokak támogatását élvezik).

Negatív nemzetközi reakciók, szankciók elkerülése végett is alkalmazzák az államok proxy erők támogatását.

Nyílt, közvetlen konfrontáció helyett proxy erők alkalmazása terén anyagi megfontolások is szerepet játszhatnak. Irregularis csapatok, felkelők, nem állami szereplők, fejletlenebb katonai erővel rendelkező szövetségesek (fegyverzettel, felszereléssel) támogatása lényegesen olcsóbb, mint csapatok állomásoztatása.³ Ez esetben a sebesülések, az anyagi károk viselése is főleg a szövetségest terhelik.

A biztonsági dilemma esetén katonai intervenció helyett alkalmazott módszer a beavatkozó számára a kedvezőbb kormány hatalomra segítése. Jellemző volt az Egyesült Államok és szövetségesei, valamint a Szovjetunió és a szocialista tábor szembenállása idején globális szinten a hidegháború időszakában, Ilyen regionális szinten a Szaúd-Arábia–Irán vetélkedés a térség országaiban közvetett katonai beavatkozás révén (Afganisztán, Szíria, Jemen).

Külföldi támogatás esetén a konfliktus hossza, intenzitása és skálája nagymértékben növelik a harcoló felek képességeit. Ezt tapasztalhattuk a vietnami háború, Afganisztán, valamint Szaúd-Arábia és Irán közel-keleti vetélkedése során, a terrorizmus elleni háború különböző hadszínterein, az *Iszlám Állam* iraki és szíriai, továbbá a legutóbb közép-ázsiai fellépése során. Ily módon támogatást élvezve, az érintett felek kevesebb hajlandóságot mutatnak a tárgyalásokra és nagyobb károkat okoznak az infrastruktúrában, mint a hagyományos hadviselés. Ebbe a kategóriába sorolható a spanyol polgárháború (1936–1939), a görög polgárháború (1946–1949), a koreai háború (1950–1953), a vietnami háború (1955–1975), a kubai rakétaválság (1962), a nicaraguai polgárháború és forradalom (1961–1990), a libanoni polgárháború (1975–1990), a nyugat-szaharai konfliktus (1975–1991), az angolai polgárháború (1975–2002), a szovjet megszállás elleni afganisztáni háború (1979–1989), felkelés Dzsammu és Kasmir területén (1947-től napjainkig), a második kongói háború (1998–2003), a szíriai polgárháború (2011-től napjainkig), a második líbiai konfliktus (2014–2020) és a jemeni polgárháború (2015-től napjainkig).⁴

A kutatási módszerek komplexitása

Ami a proxy háborúk és Afganisztán tekintetében alkalmazandó kutatási módszereket illeti, nincs könnyű dolgunk.

Az ország különlegesen nehéz geográfiai adottságokkal rendelkező, a nemzetközi érdekellentétek metszéspontjában elhelyezkedő proxy színtérként funkcionáló ütközőállam példátlanul tarka etnikai mozaikkal, igen változatos társadalmi struktúrákkal, ahol az ország súlyos társadalmi-gazdasági elmaradottságát felszámolni szolgáló idegen modellekkel szemben a társadalom igen erős rezilienciát hozott létre, ami archaikus társadalmi struktúrák továbbélését eredményezte.

3 War on the Cheap? assessing the costs and benefits of proxy war.

4 Hughes 2014.

Ezeket feltárni csakis komplex kutatási módszerekkel lehet, egyetlen tudományág partikuláris metodikáját alkalmazva csakis hamis következtetésekre lehet jutni. A kérdés kutatása multi- és interdiszciplináris megközelítést igényel. Nem lehet kizárólag idegen nyelvű források alapján dolgozni, mert azok – még a primer, levéltári forrásaik is – másodlagosnak számítanak. Ismerni kell mindkét államnyelvet, elsődleges hírforrásokat és információs forrásokat kell alkalmazni. Ismerni kell a törzsi, etnikai, nemzetiségi és nemzeti viszonyrendszert, meg kell érteni a társadalom hagyományos elemeinek működését, a prekapitalisztikus struktúrák, a vallási, nagycsaládi, törzsi, etnikai és nemzeti tudat viszonyrendszerét), a törzsi rend, a nemzetévtélés problémáját, a faluközösségek, a nomád gazdálkodás társadalmi jelentőségét, a törzsek haderőként működésének módozatait, jól kell érteni a társadalmi formációk elméletét és gyakorlatban a különböző formációk szinkretisztikus működését, a politikai néprajz, szociálintropológia és biztonságpolitika összefüggéseit, az iszlám vallást. Orientalisztikai ismeretekkel, a biztonságpolitika kutatási módszereivel felvértezve nyúlhatunk csak Afganisztánnal kapcsolatos témákhoz, és tudni kell levéltári anyagot kutatni. Merőben statisztikai adatokra nem lehet hagyatkozni. Afganisztán esetén megbízható statisztikák nem állnak rendelkezésre, az utolsó census 1979-ben az instabillá váló helyzet miatt félbemaradt, a négy és fél évtizedes fegyveres konfliktus, az 1979 óta a világon legnagyobb mérvű külső migráció és belső helyváltoztatás révén nincsenek a lakosságról pontos adataink, csupán megbízhatatlan és sokszor nem érdek nélküli becslések.

Ezért a pusztá adatfeldolgozás, különösen azok alapján számítógéppel új adatok generálása nem alkalmazható. Afganisztánra különösen igaz, hogy csak egymástól független források alapján leellenőrzött és társadalmi összefüggéseiben értelmezett adatok alapján lehet dolgozni.

A proxy hadviselés latens hadviselés. A látencia feltárásának elengedhetetlen módszere, hogy mindenekelőtt a *Qui prodest?* kérdéseire keressük a választ a különböző cselekmények elemzése, értékelése során. Igen fontos az állami és nem-állami szereplők kapcsolatrendszerének bonyolult szövevényének vizsgálata.

A proxy háborúk története Afganisztánban

Afganisztán földjén a proxy háborúk kora nem a Brzezinski-doktrínával kezdődött. Már a Szafavida Perzsa Birodalom is használt helyettesítő erőket India meghódítására. Paradox módon ilyenek voltak Ahmed Sah Abdali (Durrání), az önálló afgán államiság megalapítójának erői is.

Az afgán állam gyengesége annak köszönhető, hogy az egymással vetélkedő nagyhatalmak az országot érdekeiket képviselő, helyettesítő államnak tekintették. Az ország sorsáról az afgánok nélkül döntő nemzetközi egyezmények ütközőállam gyanánt alakították ki területét. Ilyen proxy erő volt a briteknek a brit–indiai birodalom és Afganisztán mezsgyéjén Randzsit Szingh szikh állama, illetve a Szadozái és a Barakzái Durrání-klánok belharcait kihasználható, általuk trónra segített emír, Sah Sudzsa, mielőtt még közvetlen gyarmati háborújukat megindították volna Afganisztán megszállására.

Három közvetlen háborút követően proxy erőknek használták a britek az ország félgyarmati függésének véget vető reformer uralkodó, Amanullah (1919–1929) uralmát

megdöntendő keleten a Sinvári törzsi felkelést, valamint Kabultól északra Kúh-i Damán térségében a tadzsik Habíbulláh Kalakáni felkelését a szovjet és német befolyás visszaszorítására. Proxy erőket használt a német császár is Indiát megcélzó „dzsihadjához”, kevés sikerrel, ám a német akcióknak figyelemre méltó magyar vonatkozásai is voltak.

A proxy erők harca az államhatalomért – politikai modellek kísérlete

A perzsa–indiai vetélkedést, majd az orosz–brit rivalizálást felváltotta a szovjet–amerikai burkolt konfrontáció, a hidegháború kontextusában a térnyerésért a térségben folytatott küzdelem, ahol a királyság alatt a két nagyhatalom befolyásának erőviszonyai kiegyenlítettek voltak. A szovjetek, Mohamed Reza Pahlavi sah Iránja és Pakisztán nyugatbarát politikájának ellensúlyozására proxy erők segítségével megdöntötték a királyságot, és hatalomra juttatták a sah unokatestvérét, Daúd Khánt, illetve az ő köztársaságát. Ekkor billent fel az ország területi integritását biztosító igen érzékeny geostratégiai egyensúly. Az Egyesült Államok pedig befolyásának visszaszerzése végett proxy erői révén iszlamista felkeléseket robbantott ki Daúd Khán kormánya ellen 1975-ben, Rabbáni és Hekmatjár vezetésével, akik akciójuk bukását követően Pakisztánba menekültek.

A marxista csoportok 1978. április 27-i hatalomátvétele már nem proxy erőként, hanem történelmi véletlenek sorának következtében történt, amelyek a Szovjetuniót is meglepték, és az események sodrása neki okozta a legnagyobb károkat.

A Brzezinski-doktrína értelmében az amerikaiak a mudzsahid tanzíмок⁵ támogatásával – fegyveres konfliktus kirobbantásával – tartós instabilitást indukáltak Afganisztánban. Az afgán menekültek áradatának Pakisztánba űzésével, majd ott szaúdi csatornákon eljuttatott pénzből vett fegyverekkel – a menekülttáborokban pakisztáni segédlettel – a hadra fogható férfiak katonai kiképzésben részesültek. Pesávarban az afgán menekültek szétszórt csoportjait hét nagy tanzímba⁶ szervezték, hogy „dzsihadjuk” révén „megadják a szovjeteknek a maguk Vietnamját”, továbbá közvetlen fegyveres beavatkozásba sodorják őket a közép-ázsiai országban. Közben az iráni iszlám rezsim is megszervezte a maga proxy erőit, nyolc nagy tanzímba szervezték a síita fegyveres szervezeteket, ők voltak a teheráni Nyolcak.⁷

5 A tanzím jelentése szervezet, mindenekelőtt katonai fegyveres jellegű, amely – azonban – politikai irodával is rendelkezik. A tanzímokat a szovjetek ellen szervezték nagyobb egységekbe. Elsősorban katonai szervezetek voltak, nem rendelkeztek politikai programmal, csak egy közös cél: harc a megszállók elleni harc. Amikor ölükbe hullott a hatalom, 1992 és 2001 után kormányzásra képteleneknek bizonyultak.

6 A pesávari Hetek: Szibghatullah Mudzsaddadí: *Dzsabha-je Nedzsád-e Millí*, Szajjíd Ahmad Gailáni: *Maház-e Millí-je Iszlámí*, Maulaví Nabí Mohammadí: *Harakat-e Inqiláb-i Iszlámí*, Burhánuddín Rabbáni: *Dzsamí'át-i Iszlámí*, Maulaví Júnusz Khálisz: *Hezb-i Iszlámí*, Gulbuddín Hekmatjár: *Hezb-i Iszlámí*, Abdul Raszúl Szajjáf: *Ittihád-i Iszlámí* szervezetei voltak.

7 A teheráni Nyolcak: *Hezbollah Afganisztán*, Qarí Ahmad Alí Ghordarwazi: *Hezb-i Naszr*, Abdul Alí Mazári: *Pászdarán-i Inqilab-i Iszlámí-je Afganisztán*, Mohszin Rezaí Akbari: *Harakat-e Iszlámí-je Afganisztán*, Ászif Muhszini: *Súra-je Ittijáf-i Iszlámí*, Szajjíd Alí Bahastí: *Harakat-ilnqiláb-i Iszlámí*: *Naszrullah Manszúr: Ittihád-i Mubarizán-e Iszlámí*, Moszbahzade: *Hezb-i Raad*, Seikh Szajjíd Abdul Dzsafar Náderí szervezetei 1979–1987 között bontakoztak ki. 1989-ben ezek a tanzíмок beolvadtak a *Hezb-i Vahdatba*.

A maoista csoportokat többnyire a *Dzsamí-át-i Iszlámí* koordinálta, mint északkeleten Badakhsánban, vagy délnyugaton a *Nímrózi Front* esetén.

A medve pedig eltévedt az erdőben és besétált a csapdába. A szovjetek, amikor érdekeltnek tekintették magukat Beludzsisztánban, és az 1979-es iráni események miatt a szovjet párt- és állami vezetés vélelmezte, hogy a szeptemberben az előző vezetőt Núr Mohamed Tarakit puccsal eltávolító Hafizullah Amín, aki nem volt a szovjetek embere, esetleg az amerikai AWACS-felderítőrendszer Iránból Afganisztánba telepítését engedélyezné, ahonnan az amerikaiak lehallgatnák a kazahsztáni rakéta programot, decemberben kis többségű döntést követően közvetlen katonai intervenciót hajtottak végre Afganisztánban.

Nadzsíbullah erői, akik a szovjet csapatkivonás után mindennemű külső segítség nélkül megvédték Dzsálálábád⁸ Bin Laden arabjai, a pakisztáni csapatok és négy pesávári tanzím harcosai ellenében, nem voltak proxyk, már 1986-ban Gorbacsov alatt szakítottak a szovjet tankokkal 1979 decemberében Afganisztánba hozott Babrak Karmal híveivel. A szovjetek, majd az oroszok proxyja a Dzsamí-át-i Iszlámí volt, a Gorbacsov-vezetés nem engedte Masz'údéknak, hogy ők is Dzsálálábadra támadjanak. A Jelcin-kormány ellenben oly annyira együttműködött az amerikaiakkal, hogy az ő proxyja Rabbáni és Masz'úd szervezete, a karmalistákkal összeállt Dzsamí-át-i Iszlámí és annak katonai szervezete, a *Súra-i Nizár* puccsolta meg 1992-ben az ENSZ béketervét,⁹ a sah hazatérését és buktatta meg belső árulással Nadzsíbullah kormányzását, aki nem volt sem báb, sem proxy.

1992 áprilisában ez a belső árulás buktatta meg a szovjet csapatkivonást követően évekig kitartó Nadzsíbullah-rezsimet. A hét pesávári tanzím vezetői hat hónapos rotációs ciklusokban ideiglenes kormány gyanánt kormányoztak volna az államforma kérdéseiben döntő Lója Dzsirga összehívásáig. Hat hónap múltán Mudzsaddád átadta a kormányzást Rabbáninak, aki már regionális szinten Pakisztán mellett Irán támogatását is élvezte, maga mögött tudva mindkét nagyhatalmat, így megtartotta a kormányzást. Ám a mudzsáhíd tanzímok kormányzásra alkalmatlannak bizonyultak. Belharcaik lerombolták az ország teljes infrastruktúráját. Ez nem mondott ellen a nagyhatalmi céloknak, hiszen a cél nem a régió stabilizálása volt, hanem a Szovjetunió kudarcos kalandba terelése, anyagilag vállalhatatlan fegyverkezési programba kényszerítése, ami végül a Szovjetunió felbomlását eredményezte. Innen ered a berlini falat ledöntő afgán mudzsáhíd hamis narratívája, akik pedig miután megsemmisítő vereséget szenvedtek Dzsálálábadnál, szétszéledőben voltak.

A bipoláris világrend megszűntével a porondon maradt egyetlen szuperhatalom figyelme elfordult Afganisztántól, amely nem cél volt, csupán eszköz. Ettől kezdve 2011. szeptember 11-éig Afganisztán a nagyhatalmi vetélkedés színteréből

8 A két királypárti tanzím, Mudzsaddád és Gailáni szervezetei a szovjet csapatkivonást követően letették a fegyvert, mivel ők csak az idegen megszállók ellen harcolnak, Masz'úd szovjet kapcsolatai nem tették neki lehetővé, hogy csapatai részt vegyenek Dzsálálábad ostromában.

9 A terv, amely Benon Sevan, az ENSZ főtitkárának afganisztáni különmegbízottja nevéhez kötődik, többpárti képviselőkől, régi szakemberekből, mudzsáhídokból széles koalíciós ideiglenes kormány felállítását, általános választások kiírását, a sah hazatérését, alkotmányozó Lója Dzsirga összehívását, nemzeti konszenzus kialakítását körvonalazta. Ha nem puccsolják meg, ez a konstelláció véget vetett volna az ellenségeskedésnek, és megmentette volna az ország infrastruktúráját a pusztulástól.

a régió országai acsarkodásának csataterévé süllyedt. Az ország fragmentálódott, ennek a szétforgácsolódásnak megvannak a maga történelmi okai, továbbá annak is, hogy a fragmentálódás ennek az országnak az esetén nem azonos a széteséssel.

Az afgánok, mivel nemzetté válásuk későn történt, csak 1747-ben alakították meg önálló államukat, amely helyi törzsi dzsirgák és tanácsok¹⁰ alulról építkező horizontális láncolatából álló törekeny állam volt. A helyi közösségek azonban a törekeny szerkezet ellenére nagy ellenálló képességgel rendelkeztek. Az ellenálló képesség a helyi közösségek erejében rejtett és az idegen hódítók elleni harcban erősödött. Ez megnyilvánult az angol–afgán gyarmati háborúk (1838–1842, 1878–1879, 1919), majd a szovjetek elleni harcok (1979–1989) később a nemzetközi koalíció elleni ellenállás (2001–2021) során, amelyek idegen modellek elleni tiltakozást is jelentettek. Utóbbi kohézív ereje akkor is működött, amikor a háborús dúlások következtében a helyi közösségek fragmentálódtak. Afganisztán mai területe a 19. század során soknemzetiségű ütközőállamként alakult ki, hogy elválassza a cári Oroszország területeit a brit–indiai gyarmatbirtokoktól. Ebben az államban az afgán/pastun etnikum alig-többségben van,¹¹ míg többségük Brit-Indiához került. Így jött létre a világ egyik legtarthatóbb etnikai és nyelvi kaleidoszkópja. Afganisztán nemzetiségei és etnikai csoportjai mindmáig nem értek egységes afgán nemzetté, a törzsi, vallási, etnikai és nemzeti tudat különböző fázisaiban vannak.

Az államot a helyi közösségek és a központ közötti ingatag konszenzus tartotta össze, a gyenge állam létét pedig a nemzetközi geostratégiai egyensúly szavatolta. Afganisztánban akkor kezdődtek a gondok, amikor ez az igen érzékeny geostratégiai egyensúly a vetélkedő nagyhatalmak egyikének vagy másikának a javára, ráerőltetett idegen társadalmi berendezkedésekkel, valamelyik irányba kibillent. Afganisztán a proxy háborúk ősmoddellje.

A közel négy és fél évtizedes háborúskodás révén az állam meggyengült, bár archaikus társadalmi szövetei felszakadoztak, mégis az állam archaikus vonásai erősödtek, amely ily módon protoállamnak tekinthető. Ezt az államot a teljes fragmentációtól a társadalom fentiekben említett ellenálló képessége mentette meg, az a reziliencia, amely a tálibok mozgalmát életre hívta, majd másodszor is hatalomra segítette.

A regionális vetélkedés a tálibok fellépésétől (1994. szeptember) első kormányzásuk (1995–2001. november) végéig elsősorban iráni-szaúdi rivalizálásban manifesztálódott. Előbbihez csatlakozott Oroszország és Tadzsiszisztán is. Orosz cégek a táliboknak is szállítottak fegyvereket.

2001 decembere és 2021. augusztus 15. között, a Karzaí, illetve a Ghání kormányok idején a nyugati koalícióval szemben a tálibok harcát hagyományos pakisztáni partnerének kétarcú magatartásán kívül és annak partnere, Kínán kívül már Irán és

10 A dzsirga eredeti értelemben törzsi tanácskozás, noha a parlament két háza (Masráno Dzsirga és Voluszi Dzsirga) és Lója Dzsirga (Nagygyűlés) gyanánt rendkívüli nemzetgyűlés értelemben is használatos, míg az arab eredetű súra szó eredetileg a faluközösségek tanácskozásait, a nem-pastun közösségek tanácsait jelentette. A dzsirga időszakos, a súra állandó. A tálib tanácsok elnevezése súra, utalva arra, hogy a tálibok hiába tradicionalisták, a törzsi intézményekkel szembe helyezkednek.

11 Az ország népességéről és annak megoszlásáról népszámlálás híján csak becslések állnak rendelkezésre, amelyek a pastunok arányát 67% és 35% közé teszik. Mi az 53–55%-os arányt tartjuk a legvalószínűbbnek.

Oroszország is támogatta, ám a szaúdi koalícióval (Szaúd-Arábia, az Egyesült Arab Emírátság és Egyiptom) vetélkedő Katar is. 2013-tól az afganisztáni tálibok Dohában nyithattak meg – *de facto* – külképviseletük gyanánt működő politikai irodát. A katari közvetítés a tálibok számára a nyugati világ, elsősorban az amerikaiak felé kommunikációs csatornául szolgált és szolgál jelenleg is.

Hatalomra kerülésüket követően felszakadozni látszik a tálibok egysége. Míg a *Hakkáni-hálózat* esetén továbbra is a pakisztáni befolyás érvényesül, a Haibatullah emír környezetében található konzervatív kandahári sejkék a legkonzervatívabb szaúdi vallási körök hatása alatt állnak, addig a dohai csoport – Barádar mollah, Abbász Sztanikzaí, Zabihullah Mudzsahíd köre – az eltelt évtized során igen sok diplomáciai fogást elsajátított, igyekszik sokirányú külkapcsolatokat kiépíteni. Ezért a pakisztáni befolyás ellentételezésére Indiával is és a pakisztáni kormány belső ellenfeivel a *Tehreek-e-Taliban-i Pakisztánnal (TTP)*¹² és más szervezetekkel is, nem utolsósorban Kínával, Oroszországgal, Iránnal, sőt az iráni és pakisztáni kormányok ellen harcoló belúdzs nacionalistákkal is együttműködik. Az amerikai szövetség (Katar és Törökország) pedig ennek ellensúlyozására és a közép-ázsiai térnyerés érdekében a tádzsik, üzbég és ujjur szélsőséges csoportokat igyekszik kivonni a tálibok oltalma alól és az *Iszlám Állam-Khorászán* ernyője alá terelni. Különösen azóta folyik az „iszapbirkózás” ennek a célnak érvényesítése végett, amióta Amrullah Szálih, a Gháni-kormány volt alelnöke az *Iszlám Állam-Khorászán de facto* katonai vezetője gyanánt tevékenykedik, és amerikai kapcsolatait is felhasználva előbbi megjelent északon a közép-ázsiai köztársaságok orosz kapcsolatainak megrendítését célzandó, és elhódítja északon a tálibok politikai kizárólagosságával elégedetlen észak, nem-pastun tálib parancsnokokat.

A nem állami proxyk

Itt jutottunk el az állami szereplő proxyk és az állami szereplővé változó proxyk problematikájától a proxy nem állami szereplőkhöz. Afganisztánban az ENSZ-bebecslések¹³ (ha statisztikának nevezik őket, akkor sem többek bebecsléseknél) szerint mintegy 22 fegyveres csoport tevékenykedik, a legtöbbjük külföldi.

Maguk az afgán tálibok – noha kétszer is megkaparintották az államhatalmat, állami szereplőkké válva is a nem állami szereplők tulajdonságaival rendelkeznek. Ők a Hakkáni-hálózattal együtt a nem állami szereplőkből állami szereplővé váló proxyk.

A tálibok

A tálibok a szunnita iszlám hanafi irányzatának deobandí iskoláján alapuló fundamentalista, militáns iszlamista mozgalom, amely elsősorban katonai szervezet.¹⁴ Az ország délkeleti részén a Ghilzaí törzsszövetséghez tartozó Zadrán-törzs körében 1973 előtt a királyság alatt is léteztek tálibok. A Hakkáni-klán is ide tartozik.¹⁵

12 A Tehrik-e Taliban Pakistan (TTP) egy 2007-ben alakult militáns hálózatokból álló szövetség, amely a pakisztáni hadsereggel szembeni ellenzék egyesítésére jött létre.

13 Clifford Chance 2022.

14 A tálib szó arabul tanulót jelent, szeminarista és tudáskereső értelemben használatos.

15 Katona 2022.

Katonai szervezetté 1994 szeptemberében a kandahári tartományban a szovjetek elleni harc veteránjaiból alakult, főleg Kandahár, Uruzgán és Helmand tartományokból származó, a nyugati nagy törzsszövetséget alkotó Durráni pastunokból.¹⁶ 1994 októberében Kandahár tartományban volt szeminaristák fegyvert fogtak Omár molla vezetésével a zsarnok hadurak ellen, a Nadzsibullah-rezsim 1992-es bukását követő káosz, a mudzsáhidok belharcai, a helyi vezetők rémtetteinek felszámolására. Vezetőinek zöme Maulaví Nabí Mohammadí *Harakat-Inkiláb-í Iszlámi* tanzímjának tagja volt.

Benazir Bhutto akkori pakisztáni miniszterelnök belügyminisztere, Naszrullah Babar segített a tálibok katonai gerincének kialakításában a kereskedelmi útvonalak és a közép-ázsiai szénhidrogénekhez való hozzáférés biztosítása végett. Pakisztán a TAPI-földgázvezeték megépítésében volt érdekelt, ami a türkménisztáni földgázt vezette volna az Indiai-óceánig. Ehhez stabil Afganisztánra volt szükség. A tálibok a vezeték tervezett útvonala mentén végezték hódításait.

1994. november 3-án uralmuk alá vonták Kandahárt. 1995 elejére 12 tartományt tartottak ellenőrzésük alatt. 1995. szeptember 5-én elfoglalták nyugaton Herát, 1996. szeptember 6-án keleten Dzsalálábádot. Szeptember 27-én bevették a fővárost, Kabult. 1994–1998 között uralmuk alá vonták az ország területének mintegy kétharmadát.

A hódítások többnyire harcok nélkül történtek. A mudzsáhidok kegyetlenkedéseit megfelelő lakosság örömmel fogadta őket. A városok feladása már akkor is háttéralkuk révén történt, de 1995 és 2001 között a tálibok offenzívái megtorpantak az etnikai határoknál. Miután 1997-ben megszerezték a kunduzi tartomány feletti ellenőrzést, 2001-ig Afganisztán mintegy 85%-át tartották uralmuk alatt. Azonban Badakhsán tartományt és a Pandzsír völgyét, ahol nem élnek pastunok, nem sikerült meghódítaniuk. Ez tanulsággal szolgált nekik a 2021-es stratégiájuk megtervezésénél.¹⁷

Kérdés, hogy a tálib mozgalom mennyire egységes, és mennyire tekinthető a tálibok proxy erőnek napjainkban? A Hakkáni-hálózat még mindig a tálib mozgalom szerves része. A Tajjib Agha nevével fémjelzett Irán-barát csoportjuk hamar felmorzsolódott. A Haibatullah emír körül összpontosuló konzervatív sejkek elsősorban szaúdi befolyás alatt állnak, míg Hakkániék és Amír Khán Muttaqí képviselik leginkább a pakisztáni érdekeket, ellenben az Abdul Ghání Barádar, Amír Abbász Sztanikzaí, Zabihullah Mudzsáhíd nevével fémjelzett dohai csoport egyre függetlenebb.¹⁸ Ők ma már nem tekinthetők proxynak.

A Hakkáni-hálózat

A Hakkáni-hálózatot eltérő eredete, proxy státusza és külföldi szervezeteket befogadóképeségének okán ismertetjük külön, de merényleteik elemzésénél vagy egyéb tevékenységük értékelésénél nem sorolhatók önálló statisztikai kategóriába.

A legradikálisabb, keményvonalas ellenálló csoport. Dzsaláluddín Hakkáni vezetésével 1970-ben a királyság elleni harc végett – Paktia tartományban – a Ghilzaí

¹⁶ Afghanistan Political Parties and Insurgent Groups 2001–2013.

¹⁷ Giustozzi 2021.

¹⁸ Watkins 2020.

törzsszövetséghez¹⁹ tartozó pastunokból alakult. A CIA által akkoriban a leginkább támogatott szervezet volt.²⁰ Hakkáni a sikertelen iszlamista felkelés bukását követően 1975-ben Pakisztánba menekült, ahol a pakisztáni titkosszolgálat, az ISI támogatását élvezte.²¹ Ott, Akora Khattakban megalapította hírhedt militáns szemináriumát, a *Dar Ul-'Ulúm Hakkánijá-t*.²²

A szovjetek elleni harc megszervezésekor, 1980-ban tagolódott be a *Hezb-i Iszlámí* Maulaví Júnusz Khálisz szervezetébe. 1995-ben csatlakozott a tálibokhoz. Dzsálaluddín Haqqáni 1996–2001 között a tálib kormány törzsi és határügyi minisztere volt. 2002-ben nem fogadta el a Karzaí elnök által felajánlott miniszterelnöki posztot.²³ 2018. szeptember 3-án bekövetkezett halálát követően fia, Szirádzsuddín Haqqáni áll a szervezet élén, aki a jelen tálib kormány ügyvivő belügyminisztere. Többször fegyveres konfliktusba került Barádar molla csoportjával. Hakkáni szervezete volt az egyetlen pesávari tanzím, amelynek kötelékeiben 1980–1992 között külföldi harcosok harcoltak.²⁴ Abdullah Azam az *Al-Káida* alapítója és társai, csecsenek, a pakisztáni *Dzsaís-i Mohammadí*, *Üzbegisztáni Iszlám Mozgalom (Nazhat-i Iszlámí-je Uzbekisztán)*, a *Laskar-i Taiba*, és a későbbi TTP-elemei, valamint Gul Bahadur csoportja voltak a szervezetei tagjai.²⁵ 2001 decemberében ők segítették Bin Láden szökését a Tora Borán át Pakisztánba.²⁶

Mintegy 12–15 ezer harccsal rendelkezik.²⁷ A pakisztáni Miram Sah térségében Szaraí Darpa Khel és Danda Darpa Khel térségében található kiképző táboraik²⁸ 2001 után újraszerveződtek. Négy komponensből áll: előbbieken kívül a *Hezb-i Iszlámí Khálisz* frakciójából lemorzsolódtak, Észak-Vazirisztánban szakadár tálib csoportok, valamint külföldi harcosok is csatlakoztak hozzájuk.

Ez a szervezet Iránhoz is közel került. Az iráni kormány 2011-től a fegyverszállításon kívül az amerikaiak elleni, illetve a határos folyókon épülő gátak lerombolását célzó merényleteket finanszírozott.²⁹

A Hakkáni-hálózat képviselői tagadják a hálózat létezését. Azt állítják, hogy nem különböznek a táliboktól. 2016-ban Hakkániék összebékítették a tálibokat az Al-Káidával. 2015-ban a pakisztáni kormány betiltotta a Hakkáni-hálózatot,³⁰ amelyet azonban az ISI továbbra sem szűnt meg támogatni.

19 A Ghilzaí törzsszövetség a keleti pastun törzsek konglomerátuma, az uralkodókat adó nyugati, Durráni törzsszövetség történelmi ellenlábas. A keleti pastun törzsek kohézívabbak, mint a fragmentáltabb, gyengébb Durráni törzsek. A háborús évtizedekben is kevésbé foszladozott törzsi szerkezetük.

20 Coll 2004.

21 Siddiqui 2011.

22 Katona 2022.

23 Shahzad 2011.

24 Rassler, Brown 2011.

25 Rassler, Brown 2013.; Giustozzin, Al Aqeedi 2021.

26 Bergen 2009.

27 Gopal, Mansud, Fischman 2010.

28 Gopal 2009.

29 Giustozzi, Bezhan 2020.

30 Mehreen 2015.

A hálózat tagjai kábítószer, fegyver- és embercsempészettel foglalkoznak. Ez a szervezet honosította meg a látványos öngyilkos merényleteket afgán földön. Az Egyesült Államok terrorszervezeteket tartalmazó listáján szerepel.

Külföldi szervezetek

A tálibok ígéretei ellenére ma már mintegy 22 külföldi terrorszervezetnek tekintett fegyveres csoport tevékenykedik Afganisztánban jól demonstrálva, hogy az extremizmus marginalizált közösségekben fejlődik, és szemléletes példája annak, hogy militáns csoportok hogyan aknázzák ki a vetélkedő regionális államok komplikált kapcsolatait.

Az Al-Káida

Bin Ládénék 1996-ban Szudánból tértek vissza Afganisztánba meghívás nélkül. Kezdetben Burhánuddín Rabbáni vette őket pártfogásába. Bin Ládénék harmadik ország polgárai elleni dzsihádot hirdető fatváit zavarták a tálibokat.³¹ 1998-ban a kenyai és tanzániai amerikai nagykövetségek elleni merényletekkel vívta ki Bin Laden az Egyesült Államok kormányának haragját. 1998-ban az amerikaiak támadást intéztek az Al-Káida afganisztáni kiképzőközpontjai ellen.³² Mindennek következtében a tálibok és az Al-Káida közötti viszony hűvössé vált. Később a tálibok a pastun törzsi vendégjogra hivatkozva mégis visszautasították a Bin Laden kiadására irányuló szaúdi kérést.³³

Bin Ládén segítette a tálibok 055-ös dandárjának kiképzésében az egykor a szovjetek ellen harcoló arabokból, akiket 1997 és 2001 között integráltak a tálibok soraiba, ahol mintegy 2500 arab harcolt. A táliboknak nem volt közük a szeptember 11-i merényletekhez, ezt üzeneteiben Bin Ládén is elismerte.³⁴ 2001-ben a tálibok tárgyalásokat folytattak az amerikai kormány képviselőivel, miszerint megszakítják a kapcsolatot az Al-Káidával és minden terrorszervezettel, kiűzik a területükre beszivárgó Al-Káida kémeket.³⁵ 2011-ben egyes források azt állították, hogy a tálibok és Bin Ládénék kapcsolata már a szeptember 11-i támadások előtt megszakadt.³⁶

2009-től a tálibok titkos tárgyalásokba bocsátkoztak az amerikaiakkal, vállalták, hogy sem az Al-Káida, sem más terrorszervezet nem térhet vissza Afganisztánba.³⁷ 2012 júliusában az Al-Káidát rájuk mért csapásnak, sőt amerikai kémeknek nevezték.³⁸

31 A fatva vallási parancs, útmutatás.

32 Míután 1998. augusztus 7-én az Al-Káida csaknem szimultán öngyilkos merényletet követett el Kenyában Nairoiban és Tanzániában Dar Esz-Szalamban az amerikai nagykövetségek ellen, Clinton elnök 13099-es végrehajtási parancsára megkezdődött az *Indefinite Reach* művelet, csapást mértek az Al-Káida khartoumi vegyi üzemére, valamint az US Columbia hadihajtóról kilőtt 65–70 Tomhawk cirkáló rakétával Afganisztánban a Khoszt tartomány Zsavar Khili mellett található Al-Badr 1 és Al-Badr 2 kiképző táboraira. Ez volt 2001. szeptember 11-e előtt az egyetlen amerikai megtorló csapás az Al-Káida ellen.

33 Wright 2007.

34 Stenensen 2016.

35 Robertson 2008.

36 Linschoten, Kuehn 2014.

37 Katona 2022.

38 Michael 2012.

Miután egyre megtorpantak az amerikai kormány és a tálibok közötti tárgyalások, Hakkániek 2016-os közvetítését követően a tálibok és az Al-Káida között, a nemzetközi terrorszervezet fokozatosan visszaszívárgott Afganisztánba.³⁹ 2020 júliusában egy ENSZ jelentés szerint vezetőjükkel Zaváhírvél egyetemben már az ország 12 tartományában jelen voltak 400–600 harccsal⁴⁰ Zaváhírvél 2022. július 30-án kabuli otthonában precíziós dróncsapás végzett. A Kabul szívében Sérpurban található villa, ahol az Al-Káida vezetője tartózkodott, Szirádzsuddín Hakkáni tálib ügyvivő belügyminiszter vendégháza. A csapásra azt követően került sor, hogy Badzsza pakisztáni vezérkari főnök Washingtonban tárgyalt.

A tálibokhoz csatlakozott nem-pastun parancsnokok hazarák, üzbégek, tadzsikok, valamint külföldi csoportok, jelentős szerepet játszottak az északi területeknek a tálibok kezére kerülésében.

A belúdzs Dzsundullah

2003-ban alakult, hogy Iránban a beludzsok jogaiért, sőt függetlenségéért Szisztán-Beludzsisztánban harcoljon a síita teokrata iráni állam ellen. 2005-ben merényletet kísérelt meg Ahmadinezsád iráni elnök ellen. 2010-ig radikális vallási nacionalistáknak tekintették őket.⁴¹ 2010 februárjában az iráni hatóságok rejtélyes körülmények elfogták a szervezet vezetőjét Abdul Malik Rigi-t, majd júniusban a teheráni Evin börtönben kivégezték. Ám a szervezet nem szűnt meg, sőt egyre radikálisabb merényleteket hajtott végre. Vélelmezett pakisztáni állami és szaúdi kapcsolatain túlmenően ezt követően tett szert Al-Káida nexusokra. Kapcsolatban áll a *Laskar-i Dzsangví* szervezettel is, amely a pakisztáni állam ellen küzd. 2012-től neve *Dzsafs ul-Adl* (Az Igazság Serege) lett. Régóta kapcsolatban áll az afganisztáni tálibok közül a helmandi kábítószer termelők csoportjával. 2021-ben Farah, Helmand, Nímroz és Herat tartományokban részt vettek a tálibok hatalomra segítésében.

A Harakat-e Anszár-i Iran

Az Al-Káidához köthető radikális szunnita beludzso szervezet pakisztáni kötődéssel. Mintegy kétszáz harcosa harcolt az afgán tálibok kötelékeiben, akik most határőrizetet látnak el, vagyis a kábítószer útvonalakat ellenőrzik.

A Laskar-i Dzsangví

1996-ban a pakisztáni *Szepáh-i Szahaba* egyik frakciójából önállósult. Deóbandí, síita ellenes szervezet, amely egymáshoz lazán kötődő sejtekből áll.⁴² Központja a pakisztáni Karacsí. A pakisztáni tálibok (TTP) különböző frakcióival együttműködnek,

³⁹ Katona 2022.

⁴⁰ Al-Qaeda active in 12 Afghan provinces UN Report.

⁴¹ Demichelis, Maggiolini 2017.

⁴² Külső sejtje a *Laskar-i Dzsangví Al-Álamí*, a többi sejtet Ászif Csamtú csoportja, Akram Lahóri csoportja, Naím Bukharí csoportja, Qari Zafar csoportja, valamint Qari Sakíl csoportja alkotják.

a legtöbbjüknek Al-Káida kötődése is van. 2009-ben a pakisztáni hadsereg összhaderőnemi parancsnokságára támadtak. 2003-tól a State Department külföldi terorszervezetek listáján található.

A Laskar-i Tajjiba

1985-ben az afganisztáni Kunar tartományban kezdett tevékenykedni. Hafiz Szajjíd, Júszuf Azam és Bin Laden alapították. India-ellenes szervezet, a 2008-as mumbai merénylet kivitelezője. Az ENSZ BT 1267-es határozata nyilvánította terorszervezetté. 2019-től nevét *Dzsami'át ud-Dava*-ra változtatta. A pakisztáni Muridke mellett Lahórhoz közel, a szintén pandzsábi Nousehra közelében, valamint pakisztáni Kaszmír területén Muzaffarabad körzetében vannak kiképző táboraik. A muridkei tábor az Afganisztánba igyekvő harcosok tranzit tábora gyanánt szolgál. Afganisztáni bázisaik Paktia tartományban a Muaszkar-i Tajjiba és Kunar tartományban a Muaszkar-i Aksza. Fülöp-szigeteki, bosnyák, csecsen, és a Közel-Kelet számos országából származó harcos található soraikban.⁴³

A Szeпах-i Szahaba Pakisztán

A *Dzsami'át-i Ulema-i Iszlám (JUI)* szervezetéből vált ki 1985-ben az *Andzsuman-i Szeпах-i Szahaba* Haknaváz Dzsangví és Zia Úr-Rehman Farúqi vezetésével. Deóbandi radikális militáns csoport. 1996-tól belőle alakult a Laskar-i Dzsangví. Jelenlegi vezetője Qarí Husszein a Szeпах-i Szahaba Pakisztán soraiból toboroz tálib harcosokat Afganisztánba.

A Tehrik-i Taliban-i Pakisztán (TTP)

A pakisztáni tálibok szervezete a Tehrik-i Taliban-i Pakisztán 2007-ben különböző pakisztáni tálib csoportok ernyőszervezeteként alakult. Vezetője Beitullah Menszúd 2007-ben életét vesztette. Következő vezetőjük Hakimullah Mehszúd meggyilkolását a pakisztáni titkosszolgálatlaltal szoros kapcsolatban álló Hakkáni-hálózatnak tudják be a szervezet tagjai, ezért meggyilkolták Naszruddín Hakkánit. 2021-ben a pakisztáni kormány képtelen volt meggyőzni az afgán tálibokat, hogy szakítsanak a TTP-vel, a pakisztáni tálibokkal. Al-Káida nexusal rendelkeznek. 2011-ben New Yorkban a Time Square-n elkövetett merénylet hozzájuk kötődik. Al-Káida franchise-nek tartják szervezeteiket. Katonai szárnyuk, a Gházi dandár volt felelős az iszlababadi Lal Maszdzsid elfoglalásáért.

Beitullah Mehszúd vazirisztáni önálló tálib szervezete adott menedéket a törzsi sávon az Üzbegisztáni Iszlám Mozgalom harcosainak és vezetőjének, Tahir Juldasevnek.

2020 júliusa és novembere között Andzsad Farúqi csoportja, a *Músza Sahhání Karván*, a Mehszúd tálibok, a Badzsaúr tálibok, Szvátban Maulaví Faqír csoportja, valamint

43 Abu Zahab, Olivier 2004.

a *Dzsami'át Ul-Ahrár* és a *Hizb-i Ahrár* szervezetek szorosabbra fűzték szövetségüket. Csatlakoztak hozzájuk pandzsábi tálibok is. A kelet-afganisztáni Kunar és Khoszt tartományokban vannak táboraik, a pakisztáni légierő 2022. április 16-án ezeket bombázta.

Az Üzbegisztáni Iszlám Mozgalom (Nazhat-i Iszlámi-je Uzbekisztán)

1991-ban a Fergána-völgyből származó Tahir Juldasev és Dzsuma Namangáni által alapított militáns iszlamista szervezet Iszlám Karimov rendszerének megdöntésére. Elődje az *Adolat (Igazság)* mozgalom volt. Juldasev a tadzsikisztáni polgárháborúban harcolt 1992–1995 között. Az 1995–1998 időszakában a pakisztáni Pesávarban élt, ott lépett kapcsolatba Bin Ladennel és az afgán arabokkal. Kapcsolatban állt az afgán tálibokkal és az Al-Káidával is. 1999–2000 között Tadzsikisztánból és Észak-Afganisztánból harcosaik be-betörték Kirgizisztán területére. 2001-ben Namangánival amerikai légitámadás végzett. Harcosai a törzsi sávra menekültek, ott a pakisztáni hadsereg és a NATO erői ellen harcoltak.

2005-ben az *Iszlám Dzsihád Unió* és a *Katbat-i Imám Al-Bukharí* szervezetek szervezték újra. Miután 2009-ben Juldasevvel amerikai drón végzett, Hakkániék észak-vazirisztáni MírAlí és Miran Sah közelében található táboraiba húzódtak. 2007-től a tálibok soraiban harcoltak. Soraikban ujugurok a kirgizisztáni és üzbegisztáni diaszpórából, valamint csecsenek, kazahok, kirgizek, rohingyák, tadzsikok találhatóak. 2009-től vezetője Uszmán Gházi. 2014-ben ők támadtak a Karacsi repülőtérre. 2015-ben Uszmán Gházi visszatért Afganisztánba. 2015-ben szervezetük az Iszlám Állam-Khorászánhoz csatlakozott.

Szervezetük segítette a táliboknak megvetni a lábukat Afganisztán északi részén, 2022 januárjában a tálib hatóságok Maimanában letartóztatták Makhdúm Alam afganisztáni üzbég tálib parancsnokot, ezt követően a régióban etnikai színezetű zavargások törtek ki.

A Dzsami'át-i Anszarullah Tadzsikisztán

2010-ben alakult, vezetője Amriddín Tabarov volt. A Tadzsikisztánnal közös határátelkelőhelyek elfoglalásában együttműködtek a tálibokkal. Badakhsán tartomány öt, Tadzsikisztánnal határos körzetének Kulf Ab, Khwakan, Maimay, Naszay, Sekay biztonságáért ők felelnek, Darváz járás biztonsági főnöke Arszalan Makhdúm vagyis Mohamed Sarifov az ő emberük. Az Üzbegisztáni Iszlám Mozgalommal, az Al-Káidával és a tálibokkal áll ez a szervezet kapcsolatban.

Az Iszlám Állam-Khorászán

2015-ben dél-ázsiai terjeszkedési céllal Pakisztán, India, Banglades, Burma célpontokkal alakult, de ma már elsősorban a közép-ázsiai térségre fókuszál. Katonai szárnya, az *Anszar Ghazwat Al-Hind* Kasmírban folytat dzsihadot. Irakból, Szíriából, Pakisztánból, Üzbegisztánból harcosok érkeztek Afganisztánba, többnyire malajziaiak, mianmariak, bangladesiek. Az alapító Hafez Szajjid 2016-ban életét vesztette. Jelenlegi vezetője Abdullah Orokzaí.

2014-ben Abdul Latif Khadem tálib parancsnok Irakba látogatott, Akhtar Manszúr emír együttműködési készségét tolmácsolta Abú Bakr Al-Baghdadí kalifának az Iszlám Állam vezetőjének. Ennek ellenére júniusban harcok törtek ki a kelet-afganisztáni Nangarhár tartományban a tálibok és az Iszlám Állam-Khorászán harcosai között. Augusztusban az Üzbegisztáni Iszlám Mozgalom átvált az Iszlám Állam dél-ázsiai szervezetéhez, az Iszlám Állam-Khorászánhoz. A kelet-afganisztáni Nangarhárban nem sokáig terjeszkedhetett, mert a Sinvári törzsi milícia, az arbakai kifüstölte őket szinte az egész tartományból, csak Ácsin járásban maradt egy szerény menedékük. Zabulban az Üzbegisztáni Iszlám Mozgalom harcosai és a tálibok között fegyveres összetűzések robbantak ki. Ezt követően előbbieket áttették székhelyüket északra az Üzbegisztánnal és Tadzsiszisztánnal határos körzetekbe. Jelenleg bázisuk északon Dzsauzdszán tartomány Darzáb térségében, illetve Qari Hikmat parancsnoksága alatt, Kunduz tartományban található. Keleten Nangarhar, Kunar és Paktia tartományokban mintegy háromezer harccal rendelkezik. Rivalizálásuk ellenére még mindig periférikus kapcsolat fűzi őket a tálibokhoz a Hakkáni-hálózat révén.

2019–2021 között közösen hajtottak végre több látványos támadást Afganisztánban. 2022 júniusában, afgán földről 107 mm-es rakétákkal lőtték Üzbegisztán és Tadzsiszisztán területét. Észak-afganisztáni parancsnokuk Gulmurad Halimov, a szovjet belügyi kommandó, az Omon volt ezredese. Az Iszlám Állam-Khorászán aktivistái a dzsihád elárulóinak, luxushotel harcosoknak tartják a tálibokat. A tálibok Oroszország, Irán, Kína, és a közép-ázsiai köztársaságokkal az előző uralmuk időszakánál lényegesen pragmatikusabb viszonyt szeretnék eltéríteni, támadásaikkal elidegeníteni Üzbegisztánt és Tadzsiszisztánt az afgán táliboktól, pakisztáni célpontok mellett egyre inkább figyelmük a közép-ázsiai köztársaságok felé fordul, megvetik a lábukat Afganisztán északi részén, kihasználva az északi nem-pastun tálib parancsnokok elégedetlenségét a tálib központi vezetés politikájával.⁴⁴

Jelenleg az Iszlám Állam Khorászán ernyője alá a TTP szervezetei, a *Laskar-i Taiba*, Laskar-i Dzsangvi, valamint egyre inkább közép-ázsiai szervezetek a *Dzsami'at Anszarullah Tadzsiszisztán*, az Üzbegisztáni Iszlám Mozgalom és a *Kelet-Turkesztáni Iszlám Mozgalom* tartoznak. Sokszínűségük eklatánsan érzékelteti a térségben zajló igen bonyolult regionális és globális geostratégiai játszmákat.

Konklúzió

Az afganisztáni proxyk vizsgálatánál fontos szempont, hogy Afganisztán összekötő kapocs az új hidegháborús színtéren helyezkedő, helyét kereső, energiaéhes dél-ázsiai régió és a közép-ázsiai nyersanyagforrások között. Az ország különlegessége és sokszínűségének okán a modellek importja kudarcot vallott Afganisztánban. Legfeljebb a modernitás egyes elemeinek adaptációjáról lehet szó annak figyelembevételével, hogy a négy és fél évszázados fegyveres konfliktus felerősítette a társadalom ellenálló képességét, centrális és centripetális erők, fragmentáció és kohézió együttes érvényesülését. Ennek következtében a társadalom hagyományos elemei nem tűntek el,

44 Giustozzi 2018.

sőt erősödtek. Megbízható statisztikák híján a tájékozódás iránytűjét nagy terepismeret, nyelvismeret, orientalisztikai, etnográfiai, biztonságpolitikai ismeretek nyújtják, ahol nem lehet külföldi agytrösztök íróasztalainál, vagy számítógépes algoritmussal modelleket generálni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Abu Zahab, Mariam, Roy, Olivier 2004. *Islamist Networks: The Afghan-Pakistan Connection*. New York: Columbia University Press.
<https://www.asylos.eu/Handlers/Download.ashx?IDMF=51401869-f7a3-488a-8bd2-be7c93306da1>
 (Letöltés ideje: 2021. 10. 16.)
- Al-Qaeda active in 12 Afghan provinces UN Report. *Daily World*, July 25, 2020.
<https://www.southasiamonitor.org/uat/un-watch/al-qaeda-active-12-afghan-provinces-un-report>
 (Letöltés ideje: 2021. 10. 16.)
- Australian Government 2013. *Afghanistan Political Parties and Insurgent Groups 2001-2013*.
https://www.ecoi.net/en/file/local/1131715/1226_1369733768_ppig2.pdf
 (Letöltés ideje: 2021. 09. 15.)
- Bergen, Peter 2009. The Battle for Tora Bora: Bin Laden's Escape. *Foreign Policy*, January 5, 2010.
<https://foreignpolicy.com/2010/01/05/the-battle-for-tora-bora/> (Letöltés ideje: 2021. 11. 16.)
- Bezhan, Frud 2020. Iranian Links: New Taliban Splinter Group Emerges that Opposes U.S. Peace Deal. *RadioFreeEurope, RadioLiberty*, June 09, 2020.
<https://www.rferl.org/a/afghanistan-taliban-splinter-group-peace-deal-iranian-links/30661777.html>
 (Letöltés ideje: 2021. 12. 07.)
- Clifford Chance 2022. *Afghanistan COI Repository. 1st September 2021 - 13th July 2022*.
<https://www.asylos.eu/Handlers/Download.ashx?IDMF=51401869-f7a3-488a-8bd2-be7c93306da1>
 (Letöltés ideje: 2022. 06. 16.)
- Coll, Steve 2004. *Ghost Wars the Secret History of the CIA, Afghanistan, and bin Laden, from the Soviet Invasion to September 10, 2001*. New York: Penguin Press.
- Demichelis, Marco, Maggolini, Paolo (eds.) 2017. *The Struggle to Define a Nation. Rethinking Religious Nationalism in the Contemporary Islamic World Jundullah and Radical Religious Nationalism*. Piscataway: Gorgeas Press.
https://ora.ox.ac.uk/catalog/uuid:a96fa95d-b0dd-4f09-8234-8ba020f3e0f2/download_file?file_format=application%2Fpdf&safe_filename=Henley%2B%282017%29%2BReligious%2BNationalism%2Bin%2Bthe%2BOfficial%2BCulture%2Bof%2BMulti-Confessional%2BLebanon.pdf
 (Letöltés ideje: 2022. 04. 17.)
- Giustozzi, Antonio 2018. *The Islamic State in Khorosan: Afghanistan, Pakistan and the New Central Asian Jihad*. London: Hurst Publisher.
- Giustozzi, Antonio 2021. Alliances Were Key to the Taliban Takeover of Afghanistan. Washington, D.C.: Newlines Institute.
<https://newlinesinstitute.org/afghanistan/alliances-were-key-to-the-taliban-takeover-of-afghanistan>
 (Letöltés ideje: 2021. 12. 01.)
- Giustozzi, Antonio, Al Aqeedi, Rasha 2021. *Security and Governance in the Taliban's Emirate*. Washington, D.C.: Newlines Institute.
<https://newlinesinstitute.org/afghanistan/security-and-governance-in-the-talibans-emirate/>
 (Letöltés ideje: 2022. 07. 03.)
- Gopal, Anand 2009. The most deadly U.S. foe in Afghanistan. *Christian Science Monitor*, June 1, 2009.
<http://www.csmonitor.com/2009/0601/p10s01-wosc.html> (Letöltés ideje: 2021. 12. 01.)
- Gopal, Anand, Mahsud, Mansur Khan, Fischman, Brian 2010. Inside the Haqqani Network. *Foreign Policy*, June 3, 2010.
<https://foreignpolicy.com/author/anand-gopal-mansur-khan-mahsud-brian-fishman-june-3-2010/>
 (Letöltés ideje: 2021. 10. 16.)
- Hughes, Geraint 2014. *My Enemy's Enemy. Proxy Warfare in International Politics*. Brighton: Sussex Academic Press.

- Katona Magda Nasrin 2022. A tálibok második hatalomátvételének történeti előzményei. *Külggyi Műhely*, 4 (1): 176–201.
http://real.mtak.hu/143671/1/09_KulugyiMuhely_KatonaMagdaNasrin.pdf
 (Letöltés ideje: 2022. 08. 02.)
- Linschoten, Alex Strick von, Kuehn, Felix 2012. *The Enemy we created. The Myth of Al-Qaeda-Taliban Merger in Afghanistan*. Oxford: Oxford University Press.
- Mehreen, Zahra Malik 2015. Pakistan bans Haqqani Network after security talks with Kerry. *Reuters*, January 16, 2015.
<https://www.reuters.com/article/us-pakistan-militants-haqqani-idUSKBN0KP1DA20150116>
 (Letöltés ideje: 2022. 01. 12.)
- Michael Semple interview with a senior member of the Taliban. *New Statesman*, July 11, 2012
<https://www.wnycstudios.org/podcasts/takeaway/segments/222044-michael-semple-interviews-taliban-commander> (Letöltés ideje: 2021. 09. 27.)
- Rassler, Don, Brown, Vahid 2011. *The Haqqani Nexus and the Evolution of Al-Qaeda*. New York: Columbia University Press.
- Rassler, Don, Brown, Vahid 2013. *Fountainhead of Jihad: The Haqqani Nexus 1973–2012*. London: Hurst Publisher.
- Robertson, Nick 2008. Sources: Taliban split with Al Qaeda, seek peace. *CNN*, June 06, 2008.
<http://edition.cnn.com/2008/WORLD/asiapcf/10/06/afghan.saudi.talks/index.html>
 (Letöltés ideje: 2021. 10. 18.)
- Shahzad, Syed Saleem 2011. *Inside Al-Qaeda and the Taliban: Beyond Bin Laden and 9/11*. New Wing: Pluto Press.
- Siddiqui, Abubakr 2011. Under the Spotlight, Questions Raised About Haqqani Network’s Ties with Pakistan. *RadioFreeEurope, RadioLiberty*, September 23, 2011.
https://www.rferl.org/a/under_the_spotlight_questions_raised_about_haqqani_network_ties_with_pakistan/24338206.html (Letöltés ideje: 2021. 09. 29.)
- Stenensen, Anne 2016. Al-Qaeda’s Comeback in Afghanistan and Its Implications. *Combating Terrorism Center*, 9 (9): 21–27.
<https://ctc.westpoint.edu/al-qaidas-comeback-in-afghanistan-and-its-implications/>
 (Letöltés ideje: 2021. 09. 29.)
- Watkins, Andrew 2020. Taliban Fragmentation. *PaceWorks*, No. 160.
https://www.usip.org/sites/default/files/2020-03/pw_160-taliban_fragmentation_fact_fiction_and_future-pw.pdf (Letöltés ideje: 2022. 07. 25.)
- Wright, Lawrence 2007. *The Looming Tower: Al-Qaeda and the Road to 9/11*. The Pulitzer Prizes, 2007.
<https://www.pulitzer.org/winners/lawrence-wright> (Letöltés ideje: 2021. 10. 16.)